

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Globalisering, migratie en technologische vooruitgang: gevolgen voor arbeidsmarkt en sociale zekerheid

Vliet, O.P. van

Citation

Vliet, O. P. van. (2019). *Globalisering, migratie en technologische vooruitgang: gevolgen voor arbeidsmarkt en sociale zekerheid*. Leiden: Universiteit Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/74399>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/74399>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof.dr. Olaf van Vliet

Globalisering, migratie en technologische voortgang: gevolgen voor arbeidsmarkt en sociale zekerheid

Universiteit
Leiden

Bij ons leer je de wereld kennen

Globalisering, migratie en technologische vooruitgang: gevolgen voor arbeidsmarkt en sociale zekerheid

Oratie uitgesproken door

Prof.dr. Olaf van Vliet

bij de aanvaarding van het ambt van Bijzonder Hoogleraar
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid in Internationaal Perspectief
aan de Universiteit Leiden
op vrijdag 7 juni 2019

**Universiteit
Leiden**

*Mijnheer de Rector Magnificus,
Mevrouw de Decaan en Mijnheer de Decaan,
Leden van het bestuur van Instituut Gak,
Leden van het curatorium van deze leerstoel,
Zeer gewaardeerde toehoorders,*

Jan Tinbergen, één van de grootste Nederlandse economen, heeft gezegd dat economen ‘naar buiten moeten kijken’. We moeten niet alleen studeren op theoretische vraagstukken, maar we moeten ook inspiratie opdoen voor onderzoeksvragen in de echte wereld. En als we dan naar buiten kijken, dan is de bril die we daarbij opzetten van belang. Velen van u hebben waarschijnlijk wel eens de uitspraak gehoord dat de bril die je opzet – het wetenschappelijke perspectief van waaruit je kijkt – bepalend is voor wat je ziet. Nu is die bril zeker van belang, maar ik zou vandaag de stelling aandurven dat het misschien nog wel bepalender is voor wat je ziet, welke kant je op kijkt. En waar ons oog op valt, wordt mede bepaald door gebeurtenissen en ervaringen. Gebeurtenissen in de wereld en in de actualiteit, maar ook persoonlijke gebeurtenissen. In mijn geval is zo’n gebeurtenis het vaderschap, het krijgen van kinderen. En misschien denkt u nu dat ik het in het kader van mijn leeropdracht ‘Sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid in internationaal perspectief’ ga hebben over de arbeidsparticipatie van jonge ouders, over de kinderopvangtoeslag, of over bijstandsvaders. Over dergelijke zaken zal ik dan ook zeker komen te spreken vandaag. Maar toen ik naar buiten keek, heb ik ook nog een andere kant op gekeken. Als onderzoeker doe ik veel vergelijkend onderzoek. Daarbij maak ik vergelijkingen tussen landen en ook door de tijd. De laatste tijd betrap ik mijzelf er op dat ik steeds vaker de vraag stel: hoe was dit ook alweer in mijn eigen jeugd?

Drie zaken zijn mij opgevallen. In de eerste plaats is het aantal bibliotheken sterk gedaald. De trend is centralisatie. Bibliotheken in woonwijken verdwijnen en de bibliotheek in de binnenstad wordt versterkt. De consequentie hiervan is dat het

langer duurt voordat kinderen zelfstandig naar de bibliotheek kunnen gaan. Het tweede waar mijn oog op viel is de afname van het aantal openluchtzwembaden. In veel gemeenten zijn in de afgelopen 30 jaar de openluchtzwembaden verdwenen. En het derde wat mij opviel is de daling van het aantal muziekscholen. Als we hier naar buiten kijken, dan zien we nog een prachtige muziekschool, maar in veel gemeenten is dat uitzicht echt anders.

Voor degenen onder u die zich afvragen hoe onderbouwd deze uitspraken nu zijn: het aantal openbare bibliotheken in Nederland is tussen 1999 en 2016 gedaald van 544 naar 154; het aantal muziekscholen is gedaald van 150 in 1993 naar 108 in 2007; en het aantal openluchtzwembaden is tussen 1988 en 2012 gedaald van 334 naar 220.¹ Sommigen van u verwachten nu gezien mijn leeropdracht misschien een internationale vergelijking op dit punt, maar ik zal niet ingaan op de internationale zwembadenstatistiek.

De vraag is hoe we de afname van het aantal bibliotheken, openluchtzwembaden en muziekscholen nu moeten bezien. De interpretatie van een econoom zou zijn dat er in de politiek keuzes moesten worden gemaakt omdat middelen nu eenmaal schaars zijn en dat de voorkeuren van burgers kennelijk zijn veranderd in de afgelopen 30 jaar. Wellicht zijn gemeenten tot de conclusie gekomen dat de miljoenen die het kost om een openluchtzwembad open te houden, voor de paar weken per jaar dat je er met mooi weer plezier van hebt, beter aan andere voorzieningen kunnen worden besteed. Misschien zijn mensen meer boeken gaan kopen en digitaal gaan lezen en minder boeken gaan lenen. En het kan best zijn dat we met zijn allen van mening zijn dat vioolles niet een taak is van de overheid en dat ouders dit best zelf kunnen betalen. Toch blijft dan de vraag overeind: hoe kan het nou dat – terwijl we nu welvarender zijn dan dertig jaar geleden, wanneer we bijvoorbeeld kijken naar het BBP per hoofd van de bevolking – er nu blijkbaar meer

¹ Centraal Bureau voor de Statistiek, StatLine, geraadpleegd op 30 april 2019.

moet worden gekozen tussen de ene of de andere voorziening dan vroeger. Voor ieder geval is er ongetwijfeld een uniek verhaal waarom dat ene zwembad of die ene bibliotheek gesloten is, maar interessanter is het om te kijken naar de achterliggende, structurele factoren die bepalen hoe dergelijke keuzes worden gemaakt. Dezelfde factoren spelen namelijk ook een rol bij veranderingen in de sociale zekerheid. Graag neem ik u mee naar de bijstand.

In Nederland heeft in de afgelopen 30 jaar een daling plaatsgevonden van de hoogte van de bijstandsuitkering ten opzichte van het gemiddelde inkomen. Zo bedroeg in 1990 een bijstandsuitkering nog 59 procent van een gemiddeld inkomen uit werk. In 2009 – het laatste jaar voordat de effecten van de financiële crisis zichtbaar begonnen te worden – was dit gedaald tot 52 procent. In Leiden hebben Jinxian Wang en ik onderzocht of deze ontwikkelingen ook zijn waar te nemen in andere landen (Wang en Van Vliet, 2016; Van Vliet en Wang, 2019). Daartoe hebben we de veranderingen in bijstandsuitkeringen onderzocht in 26 landen die behoren tot de OESO. Uit dit onderzoek komt naar voren dat in veel van deze landen de hoogte van de bijstandsuitkering is gedaald ten opzichte van het gemiddelde inkomen.

Het opmerkelijke is dat er in de afgelopen decennia geen majeure hervormingen van of bezuinigingen op de bijstand hebben plaatsgevonden. Wat er in plaats daarvan is gebeurd, is dat de bijstandsuitkeringen jaar op jaar iets minder zijn verhoogd dan dat de lonen zijn gestegen. Met andere woorden, de uitkeringen zijn niet geïndexeerd aan de hand van de stijging van de lonen. Van jaar op jaar gaat het om bescheiden verschillen, maar over een langere periode kunnen de verschillen behoorlijk oplopen. Hier zien we een parallel met de bibliotheken, zwembaden en muziekscholen. Ieder jaar worden er een paar gesloten en na verloop van tijd kan dit aantal behoorlijk zijn opgelopen zonder dat er ingrijpende beleidsveranderingen hebben plaatsgevonden.

De vraag is nu waarom politici en beleidsmakers gedurende verschillende jaren hebben besloten om de bijstandsuitkeringen iets te laten dalen ten opzichte van het gemiddelde inkomen uit werk. Vanuit de politieke economie kunnen we deze vraag beantwoorden door te kijken naar de interactie tussen economische factoren enerzijds en institutionele en politieke factoren anderzijds (Persson en Tabellini, 2000; Persson et al., 2000; Swank, 2011). Vanmiddag zal ik hierbij in het bijzonder ingaan op de rol van een drietal factoren, namelijk globalisering, migratie en technologische vooruitgang. Deze factoren zorgen voor veranderingen op de arbeidsmarkt die vervolgens tot gevolg hebben dat mensen meer behoefte hebben aan sociale bescherming.

Arbeidsmarkteffecten van globalisering

Een eerste ontwikkeling die leidt tot veranderingen op de arbeidsmarkt is globalisering. Globalisering is het proces van economische, sociale en politieke internationale integratie. De economische, sociale en politieke dimensies van globalisering hangen sterk met elkaar samen, maar in de bestudering van de invloed van globalisering op de arbeidsmarkt is vooral de economische dimensie van belang. Deze dimensie betreft het weg-nemen of verminderen van internationale barrières, waardoor de handel, kapitaalstromen en migratie tussen landen kunnen toenemen. Dit leidt ertoe dat goederen en diensten worden geproduceerd op die plaatsen in de wereld waar dat het meest efficiënt kan. De lagere productiekosten worden vertaald naar lagere prijzen voor consumenten. Hierdoor kunnen mensen meer consumeren en dit verhoogt de welvaart voor een samenleving als geheel (Fajgelbaum en Khandelwal, 2016).

Tegelijkertijd brengt internationale handel ook arbeidsmarkteffecten teweeg. In sectoren waar door het wegvallen van internationale barrières meer kan worden geëxporteerd neemt de werkgelegenheid toe. Echter, in sectoren die producten maken die voordeliger kunnen worden geïmporteerd vanuit het buitenland neemt de werkgelegenheid af. In West-Europese landen betekent dit over het algemeen dat producten die worden

vervaardigd in de arbeidsintensieve maakindustrie meer en meer worden geïmporteerd vanuit lagelonenlanden. Dit leidt tot een lagere vraag naar laagopgeleiden. Tegelijkertijd stijgt de export van kennisintensieve producten en worden bedrijven geprikkeld om zich meer te concentreren op innovatie en op het vergroten van hun productiviteit. Hierdoor stijgt de vraag naar hoogopgeleiden (Bloom et al., 2016). Per saldo levert internationale handel meer welvaart en meer banen op, maar de arbeidsmarkteffecten zijn ongelijk verdeeld. Minder werkgelegenheid en lagere lonen voor laagopgeleiden en meer werkgelegenheid en hogere lonen voor hoogopgeleiden (Samuelson, 1971; Stolper en Samuelson, 1941).

Arbeidsmarkteffecten van technologische vooruitgang

Een tweede factor die een drijvende kracht is achter de veranderingen op de arbeidsmarkt is technologische vooruitgang (Goldin en Katz, 2008; Oesch, 2013). Door technologische vooruitgang verdwijnen banen. Dat is vaak ook juist het doel van technologische vooruitgang. De meeste innovaties zijn immers bedacht om arbeid te vervangen door kapitaal. Zo is de lopende band in fabrieken bedacht om werk dat eerst door mensenhanden werd gedaan te vervangen door machines. En de computer is bedacht om berekeningen sneller en met minder fouten uit te voeren dan dat mensen dat doen. Wanneer je alle innovaties op het gebied van machines en automatisering van de afgelopen 100 jaar samenneemt, dan zou je bijna verwachten dat de werkgelegenheid voor een groot deel zou zijn weggevaagd. Niets is minder waar. Wanneer we naar buiten kijken, dan zien we in Nederland op dit moment een historisch lage werkloosheid van 3,3 procent.² Dat is natuurlijk een geflatteerd beeld, omdat de werkloosheid afhankelijk is van de conjunctuur. Maar toch is het ook niet zo dat we na decennia van automatisering te maken hebben met een hoge werkloosheid. In tegendeel, de werkgelegenheid is in Nederland, net als in veel andere Europese landen, de afgelopen decennia juist gestaag toegenomen (Been en Van Vliet, 2017).

2 Dit is het werkloosheidscijfer van april 2019; Centraal Bureau voor de Statistiek, StatLine, geraadpleegd op 16 mei 2019.

Waarom zijn de banen dan niet massaal verdwenen? Het antwoord is gelegen in het feit dat de behoeften van mensen oneindig zijn. In het algemeen willen mensen meer consumeren dan dat hun budget toelaat. Wanneer technologische vooruitgang ertoe leidt dat de productiviteit stijgt en de productiekosten en daardoor ook de prijzen van bepaalde producten omlaag gaan, dat betekent dit dat mensen meer kunnen consumeren. Dat gebeurt ook. En daardoor komen er nieuwe banen bij. In 2007 kwam de eerste iPhone uit. En pas vanaf dat moment, nog maar 12 jaar geleden, is een smartphone die is voorzien van snel internet en ‘apps’ de standaard geworden. Waar het om gaat, is dat we 15 of 20 jaar geleden niet hadden kunnen voorspellen dat er een enorme werkgelegenheid zou ontstaan op het gebied van het ontwikkelen van smartphones en apps. En zo is het de afgelopen 100 jaar steeds gegaan. Sommige sectoren krimpen en andere sectoren bloeien op. Kortom, technologische ontwikkelingen als de computer, automatisering en de opkomst van het internet hebben per saldo niet geleid tot een daling van de werkgelegenheid (Autor, 2015).

Toch betekent dit niet dat er niets aan de hand is. De arbeidsmarkteffecten van technologische verandering zijn namelijk niet gelijk verdeeld. Met name het routinematige werk in de beroepen van laag- en middelbaar opgeleiden wordt geautomatiseerd, terwijl technologie juist als complement kan fungeren voor hoogopgeleiden (Goos et al., 2009; Michaels et al., 2014; Autor et al., 2015; Thewissen et al., 2018; OECD 2019a). Doordat de vraag naar laagopgeleiden afneemt en de vraag naar hoogopgeleiden toeneemt, nemen de verschillen in werk en inkomen in de samenleving toe.

Globalisering en technologische vooruitgang

Omdat de arbeidsmarkteffecten van globalisering sterk vergelijkbaar zijn met die van technologische vooruitgang, is er in de literatuur lange tijd discussie geweest over de vraag of veranderingen op de arbeidsmarkt nu het gevolg zijn van globalisering of van technologische vooruitgang (Iversen en Cusack, 2000). Nu vragen empirisch ingestelde onderzoekers zich misschien

af waarom dit dan zo lang geduurd heeft, want met empirisch onderzoek zou je deze discussie toch moeten kunnen beslechten. Het probleem is echter dat de effecten van globalisering en technologische vooruitgang moeilijk van elkaar zijn te onderscheiden. Beide ontwikkelingen zijn in dezelfde periode in een stroomversnelling gekomen, namelijk in ongeveer de laatste dertig jaar, en beide ontwikkelingen leiden tot zeer vergelijkbare effecten op de arbeidsmarkt. Pas recent lijkt er wetenschappelijke consensus te ontstaan dat het niet gaat om òf globalisering òf technologische vooruitgang, maar dat beide ontwikkelingen van invloed zijn. Het werk van David Autor en zijn co-auteurs (Autor et al., 2013; Autor et al., 2015; Acemoglu et al., 2016) heeft hierbij voor een doorbraak gezorgd. Zij hebben specifiek naar Chinese import gekeken in plaats van naar internationale handel in het algemeen. Doordat de import vanuit China vrij abrupt en explosief is toegenomen, namelijk sinds de toetreding van dit land tot de Wereldhandelsorganisatie in 2001, zijn de effecten hiervan beter traceerbaar dan die van de geleidelijk toegenomen internationale handel in het algemeen. Hierdoor waren zij beter in staat om de effecten van globalisering en technologische vooruitgang van elkaar te onderscheiden. De conclusie van dit onderzoek is dat in sectoren die zijn blootgesteld aan Chinese handel de werkgelegenheid binnen een sector als geheel afneemt, omdat door de concurrentie met China volledige productielijnen verdwijnen. Technologische vooruitgang daarentegen zorgt vooral voor polarisatie op de arbeidsmarkt: de productielijn blijft bestaan, maar routinematig werk in het middensegment wordt vervangen door technologie.

Deze inzichten zijn verhelderend, maar het onderzoek was uitsluitend gebaseerd op de Verenigde Staten. Omdat de arbeidsmarktinstuties en de sociale zekerheid in de Verenigde Staten nu eenmaal sterk verschillen van die in Europese landen, is het de vraag of de arbeidsmarkteffecten in Europese landen vergelijkbaar zijn. In Leiden hebben Stefan Thewissen en ik internationaal vergelijkend onderzoek gedaan naar de arbeidsmarkteffecten van de handel met China in 18 OESO-landen

(Thewissen en Van Vliet, 2019). Uit dit onderzoek blijkt dat de werkgelegenheid afneemt in sectoren die in hogere mate zijn blootgesteld aan import vanuit China en dat dit effect sterker is voor laagopgeleiden. Voor technologische vooruitgang vinden we vergelijkbare effecten. Net als in de VS bieden dus ook in andere OESO-landen zowel globalisering als technologische vooruitgang een verklaring voor de verschuivingen op de arbeidsmarkt.

De Amerikaanse econoom Richard Baldwin gaat nog een stap verder. In zijn onlangs verschenen boek stelt hij niet alleen dat beide ontwikkelingen van belang zijn, maar ook dat beide ontwikkelingen elkaar de komende jaren steeds meer zullen gaan versterken (Baldwin, 2019). Zo spreekt hij van ‘globotics’ om te wijzen op de interactie tussen ‘globalization’ en ‘robotics’. Nu is er altijd al een wisselwerking geweest tussen globalisering en technologische vooruitgang, dat is op zichzelf niet nieuw. Denk bijvoorbeeld aan hoe stoomboten, containerschepen en vliegtuigen hebben bijgedragen aan globalisering. Wat de komende jaren wellicht wel nieuw zal zijn, is dat websites en apps bijvoorbeeld ook een rol zullen gaan spelen in het bij elkaar brengen van de vraag naar en het aanbod van werk. Op lokaal niveau gebeurt dit al. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het bestellen van een taxi via Uber. Dit fenomeen staat ook wel bekend als de platformeconomie, waarbij vraag naar en aanbod van werk elkaar vinden via een online platform. Nu gebeurt dit nog vooral op lokale schaal, maar de verwachting is dat de platformeconomie de komende jaren steeds internationaler zal worden. Het is nu nog wat vroeg, maar over een aantal jaar zou het zeker interessant zijn om te onderzoeken of de arbeidsmarkteffecten van de internationalisering van de platformeconomie en van robotisering vergelijkbaar zijn met die van eerdere technologische ontwikkelingen, of dat die deze keer anders zijn.

Flexibilisering van de arbeidsmarkt

Eén van de sectoren waar de gevolgen van de automatisering heel duidelijk zichtbaar zijn, is de financiële sector. Het betalingsverkeer verloopt steeds meer via apps en steeds minder

via mensenhanden. Daardoor zijn er in de afgelopen jaren bij de grote banken tienduizenden banen verdwenen. De vraag is waar deze mensen terecht komen. Wanneer banen in het middensegment van de arbeidsmarkt verdwijnen door technologische vooruitgang, dan vinden veel mensen vervolgens werk in de relatief arbeidsintensieve delen van de dienstensector. Deze banen zullen namelijk veelal blijven bestaan, omdat die nauwelijks zijn blootgesteld aan technologische vooruitgang en globalisering. Immers, bediening in de horeca kun je niet aan ICT overlaten en je kunt het ook niet importeren vanuit Azië. Maar vanwege de lage groei van de productiviteit in de dienstensector en vanwege het feit dat cao-onderhandelingen steeds vaker op decentraal niveau plaatsvinden, zijn de inkomens in dit deel van de dienstensector relatief laag. Daardoor leidt een verschuiving in werkgelegenheid van het middensegment van de arbeidsmarkt naar de dienstensector tot meer inkomensongelijkheid (Iversen en Wren, 1998).³

Deze verschuivingen op de arbeidsmarkt vinden in veel westerse landen plaats. De precieze effecten ervan zijn sterk afhankelijk van de arbeidsmarktinstituties, het sociale beleid en het fiscale stelsel van een land (Wren 2013). Zo zijn bijvoorbeeld de effecten van een verschuiving van werkgelegenheid naar de dienstensector op de inkomensverdeling deels afhankelijk van de hoogte van het minimumloon (Koeninger et al., 2007; Checchi en García-Peñalosa, 2008). Bij een relatief hoog minimumloon leidt deze verschuiving tot een kleinere toename van de inkomensongelijkheid dan bij een hoog minimumloon. Bij deze redenering moet ik wel meteen twee kanttekeningen plaatsen. De eerste is dat een hoog minimumloon ertoe leidt dat werkgevers in de dienstensector terughoudender zullen zijn met het aannemen van extra personeel. Mensen die voorheen werkzaam waren in het middensegment van de arbeidsmarkt zullen hierdoor moeilijker aan een baan kunnen komen en sneller werkloos raken. Op deze manier draagt een hoger minimumloon juist bij aan een hogere inkomensongelijkheid. De

³ Het gaat hier om de primaire inkomensongelijkheid, dat wil zeggen, de verdeling van marktinkomens vóór afdracht van belastingen en sociale premies en ontvangen sociale uitkeringen.

tweede kanttekening is dat het minimumloon in het verleden wellicht effectiever was in het beperken van de inkomensongelijkheid dan nu, doordat nu veel mensen in de dienstensector gaan werken als zelfstandige zonder personeel (zzp'er). Te denken valt bijvoorbeeld aan de vele bezorgers van pakketten, boodschappen en maaltijden. Doordat zzp'ers niet onder het minimumloon vallen, zorgt het minimumloon er nu minder dan in het verleden voor dat de stijging van de inkomensongelijkheid beperkt blijft. De huidige discussie over het invoeren van minimumtarieven voor zzp'ers brengt hier mogelijk in de toekomst verandering in.

Net als het aantal zzp'ers, is ook het aantal werkenden met een flexibel arbeidscontract de laatste jaren flink gestegen. Daarbij gaat het onder meer om werknemers met een tijdelijk contract, nul-urencontracten en uitzendkrachten. In het Engels wordt hier de term 'non-standard employment' voor gebruikt; een term om alle vormen van arbeid aan te duiden die anders zijn dan een werknemer met een vast contract. Het aantal zzp'ers en de werknemers met een flexibel arbeidscontract, bij elkaar genomen ook de flexibele schil genoemd, is als aandeel van de werkenden toegenomen van 27% in 2003 tot 39% in 2018.⁴ Deze toename is waarschijnlijk voor een deel toe te schrijven aan globalisering en technologische vooruitgang. Een flexibele schil stelt bedrijven namelijk in staat om zich sneller aan te passen aan internationale trends en nieuwe technologieën. Het is dan ook interessant om te zien dat in vrijwel alle OESO-landen een trend van flexibilisering van de arbeidsmarkt is waar te nemen en dat de mate waarin deze ontwikkeling zich voltrekt sterk verschilt tussen landen (OESO, 2019b). Deze verschillen hebben waarschijnlijk te maken met de verschillen in arbeidsmarktinstituties. Zo hebben in Nederland de zelfstandigenaftrek en de mkb-winstvrijstelling, beide substantiële belastingvoordelen voor zzp'ers, het zelfstandig ondernemerschap financieel aantrekkelijk gemaakt en op die manier bijgedragen aan de toename van het aantal zzp'ers (Rijksoverheid,

⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek, StatLine, geraadpleegd op 16 mei 2019. Zie ook: Bolhaar et al. (2016).

2015). Maar ook andere instituties zoals het minimumloon en de ontslagbescherming kunnen ertoe bijdragen dat mensen ervoor kiezen om als zzp'er te werken, bijvoorbeeld juist om het minimumloon te omzeilen. Het is opmerkelijk dat in bestaand onderzoek naar de arbeidsmarkteffecten van globalisering en technologische vooruitgang vooral naar werkgelegenheid en inkomens is gekeken, terwijl de enorme toename in de verschillende vormen van 'non-standard employment' waarschijnlijk ook een relevant effect is. Internationaal vergelijkend onderzoek kan wellicht interessante inzichten bieden in dit effect, omdat hiermee de rol van arbeidsmarktinstuties, sociale zekerheid en fiscale stelsels kan worden belicht. Deze onderzoekslijn willen Lars van Doorn en ik de komende jaren verder ontwikkelen.

Vraag naar en aanbod van sociale zekerheid

Wat betekenen deze structurele veranderingen van de arbeidsmarkt nu voor het stelsel van de sociale zekerheid? Vanwege de ontwikkelingen die ik zojuist heb besproken, kan de economische zekerheid van werkenden afnemen – al is het maar in perceptie. Een centrale hypothese in de economie is dat om deze onzekerheid te compenseren, de vraag van werkenden naar sociale zekerheid toeneemt (Rodrik, 1998). Er is onderhand behoorlijk wat empirisch onderzoek dat deze hypothese ondersteunt (Scheve en Slaughter, 2004; Cusack et al., 2006; Walter, 2010; Rehm, 2016; Walter, 2017; Thewissen en Rueda, 2019). Een andere centrale hypothese in de economie is dat economische globalisering ertoe leidt dat het aanbod van sociale zekerheid onder druk komt te staan. Door de toenemende internationale handel en de mobiliteit van kapitaal neemt de internationale concurrentie van bedrijven toe. Bovendien zijn bedrijven zelf ook steeds mobieler geworden. Deze twee zaken samen maakt dat bedrijven sneller geneigd zijn om te verhuizen naar landen met lagere productiekosten. Dat betekent dat landen met een relatief hoge belasting- en premiedruk de kans lopen dat bedrijven het land verlaten. Vanwege het potentiële verlies van werkgelegenheid zijn regeringen bereid om de belasting- en premiedruk te verlagen. Wanneer één land dit doet,

hebben andere landen eveneens een prikkel om dit te doen en zo ontstaat er beleidsconcurrentie tussen landen. Dit heeft tot gevolg dat de overheidsinkomsten teruglopen en dat daardoor de generositeit van het sociale stelsel onder druk komt te staan (Devereux et al., 2008; Slemrod, 2004; Garrett and Mitchell, 2001; Swank, 2002). Deze twee effecten samen zorgen voor een complex dilemma voor politici en beleidsmakers. Enerzijds stijgt de vraag naar sociale bescherming. Anderzijds zorgt beleidsconcurrentie ervoor dat de budgettaire mogelijkheden om aan deze vraag te voldoen enigszins worden beperkt (Rodrik, 1998; Hays, 2009). Zo meteen zal ik u vertellen dat in veel landen de uitkomst van dit dilemma is geweest dat de uitgaven aan sociale zekerheid zijn gestegen.

Effecten van migratie

Tot nu toe heb ik het in het kader van globalisering vooral gehad over handel- en kapitaalstromen. Valt migratie dan niet onder globalisering, vraagt u zich misschien af. Dat klopt, maar op dit punt loopt mijn verhaal in de pas met de ontwikkeling van de economische literatuur, waarin pas betrekkelijk kort empirisch onderzoek wordt gedaan naar de gevolgen van migratie voor de arbeidsmarkt en sociale zekerheid. De voornaamste reden hiervoor is de zeer beperkte beschikbaarheid van data. In het onderzoeksproject 'Solidarity under Strain', dat deel uitmaakt van het Leidse profileringsgebied 'Interaction between Legal Systems', bestuderen economen, criminologen en juristen de effecten van Europese arbeidsmigratie op de arbeidsmarkt en sociaal beleid. Binnen dit project onderzoeken Clare Fenwick en ik de hypothese dat deze effecten afhankelijk zijn van het type migratie: er is bijvoorbeeld een verschil te verwachten tussen asielzoekers en arbeidsmigranten. En binnen de groep arbeidsmigranten is er wellicht een verschil te verwachten tussen bijvoorbeeld arbeidsmigranten vanuit West-Europa en arbeidsmigranten vanuit Midden- en Oost-Europa (Fenwick en Van Vliet, 2019). We hadden gedacht, of misschien beter gezegd gehoopt, dat het niet heel ingewikkeld zou zijn om de ontwikkelingen voor deze verschillende typen migratie in kaart te brengen. Maar dat bleek niet mee te vallen. Data die

nodig zijn om de ontwikkelingen in migratie in de afgelopen 20 jaar te vergelijken tussen bijvoorbeeld 20 Europese landen bleken simpelweg niet voorhanden. Door verschillende grote databestanden van Eurostat te combineren, zijn we toch een heel eind gekomen met het in kaart brengen van deze ontwikkelingen in migratie.

De theoretische effecten van migratie zijn op hoofdlijnen vergelijkbaar met die van het dilemma dat ik eerder heb geschetst. Wanneer migranten bereid zijn om tegen lagere lonen te werken, dan kan migratie leiden tot verdringing op de arbeidsmarkt. Dit leidt bij binnenlandse werknemers tot onzekerheid over werk en inkomen en dit kan leiden tot een hogere vraag naar sociale bescherming (Burgoon et al., 2012; Brady en Finnigan, 2014). Tegelijkertijd is bekend dat mensen minder solidair zijn met andere mensen wanneer zij bijvoorbeeld qua taal en cultuur minder met elkaar gemeen hebben. Daarom zijn binnenlandse werknemers minder bereid om belastingen en premies te betalen voor sociale zekerheid wanneer ook migranten aanspraak kunnen maken op die sociale zekerheid (Alesina et al., 2001; Luttmer, 2001; Alesina en Glaeser, 2004; Eger, 2010). Sinds de uitbreiding van de Europese Unie met Midden- en Oost-Europese landen vanaf 2004 zijn deze effecten meer op de voorgrond komen te staan. Zo was het aantal immigranten dat gebruikmaakt van de Britse gezondheidszorg, de NHS, in 2016 één van de directe aanleidingen om een referendum uit te schrijven over de Brexit.

Het valt te verwachten dat de effecten van migratie verschillen tussen verschillende typen sociaal beleid. Zo zal bijvoorbeeld het punt van solidariteit als minder problematisch worden ervaren in het geval van werknemersverzekeringen, waar arbeidsmigranten zelf premies voor betalen, dan in het geval van sociale voorzieningen die worden gefinancierd vanuit de algemene middelen zoals de bijstand (Boeri, 2010). Empirisch onderzoek naar deze verschillen is één van de onderzoeklijnen van het nieuwe Leidse stimuleringsgebied 'Citizenship, Migration and Global Transformations', waarin onderzoekers van vier faculteiten de komende jaren zullen gaan samenwerken. Een belangrijk punt in het onderzoek naar de effecten van migratie, is dat niet alleen moet worden gekeken naar veranderingen in de hoogte van uitkeringen, maar vooral ook naar veranderingen in de toegankelijkheid van uitkeringen. Wanneer kan iemand aanspraak maken op een uitkering? Het Leidse, of beter gezegd Haagse onderzoek van Alexandre Afonso, Samir Negash en Emily Wolff zal hierin interessante inzichten bieden.

Trends in generositeit

Tot welke keuzes in sociaal beleid hebben globalisering, migratie en technologische vooruitgang nu geleid? Wanneer we vanuit een helikopterperspectief kijken naar de totale collectieve uitgaven aan sociaal beleid, dan zien we dat tussen 1980 en 2018 in veel landen van de OESO deze uitgaven als percentage van het bbp zijn gestegen (OECD, 2019c). Nu is dit natuurlijk een heel ruwe maatstaf waar allerlei haken en ogen aan zitten. Zo worden deze uitgaven bijvoorbeeld niet alleen gedreven door beleidsveranderingen, maar bijvoorbeeld ook door de conjunctuur en door demografische ontwikkelingen (Van Vliet, 2011). Toch laten deze cijfers ook zien dat er in ieder geval niet minder wordt uitgegeven aan sociaal beleid. In bijvoorbeeld de 15 West-Europese lidstaten van de EU werd in 1980 gemiddeld genomen 18 procent van het bbp besteed aan sociale zekerheid; in 2000 was dit toegenomen tot 21 procent; en in 2018 tot 24 procent. Deze toename is deels toe te schrijven aan de welvaartsgroei (Meltzer en Richard, 1983), die mede het gevolg is van globalisering.

Trends in generositeit

In dit verband vormen de ontwikkelingen in de lidstaten van de EU een bijzonder interessant geval. Wanneer we de economische dimensie van Europese integratie onder de loep nemen, dan kunnen we stellen dat Europese integratie een ver doorgevoerde vorm van globalisering is. Immers, door de interne markt is sprake van grote stromen van handel, kapitaal en migratie tussen lidstaten van de Europese Unie. Op basis daarvan zouden we kunnen verwachten dat de effecten van economische globalisering die ik zojuist heb besproken, zich nog sterker

voordoen in EU-landen dan buiten de EU (Beckfield, 2019). Daar staat tegenover dat de Europese Commissie ook beleid ontwikkelt om het niveau van sociale bescherming in Europese landen te bevorderen. Dit beleid is overigens juridisch niet bindend van aard, omdat de lidstaten volledig verantwoordelijk zijn voor de nationale stelsels van sociale zekerheid. Het betreft dan ook vooral het opstellen van gezamenlijke doelstellingen waar de lidstaten zich aan committeren.⁵ Uit empirisch onderzoek samen met Koen Caminada en Kees Goudswaard blijkt dan ook dat er nog steeds veel verschillen bestaan tussen de sociale stelsel van de lidstaten, maar dat de verschillen in de generositeit tussen de stelsels door de jaren heen zijn afgenomen. Er is dus sprake van enige mate van convergentie (Caminada, Goudswaard en Van Vliet, 2010).⁶ Echter, sinds het uitbreken van de financiële crisis lijkt de trend juist de andere kant op te gaan (OECD, 2019c). Dit vraagt om een vervolgonderzoek.

10

Accommoderen van arbeidsmarkteffecten

Een belangrijke vraag voor de komende jaren zal zijn hoe sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid de structurele veranderingen op de arbeidsmarkt kunnen accommoderen en hoe de ‘verliezers’ van deze veranderingen kunnen worden gecompenseerd. In het verleden zijn de WAO en vroegpensioenregelingen gebruikt om de pijn te verzachten. Nu zal er iets anders bedacht moeten worden. Een idee dat de afgelopen jaren aan populariteit heeft gewonnen is dat vanwege het massaal verdwijnen van banen een onvoorwaardelijk basisinkomen nog de enige remedie zou zijn. Ik vertelde u al dat het op basis van de huidige stand van de economische wetenschap niet aannemelijk is dat de werkgelegenheid structureel lager zal zijn als gevolg van technologische vooruitgang omdat er simpelweg ook weer nieuwe banen bijkomen. Toch is het interessant om stil te staan bij de effecten van een basisinkomen. Een onvoorwaar-

⁵ Uit empirisch onderzoek blijkt overigens dat dit juridisch niet-bindende EU-beleid wel van invloed kan zijn op nationaal beleid (Armingeon, 2007; Swank, 2011; Van Vliet en Koster, 2011; Paetzold en Van Vliet, 2014; Wang et al., 2018).

⁶ Zie ook: Van Vliet (2010); Draxler en Van Vliet (2010); Van Vliet en Kaeding (2007).

delijk basisinkomen houdt in dat iedere burger een uitkering ontvangt van de overheid, ongeacht of iemand al een inkomen heeft of niet. Het basisinkomen is vooralsnog een uitsluitend theoretisch concept. In geen enkel land bestaat er een onvoorwaardelijk basisinkomen op nationaal niveau. Er zijn landen waar de term basisinkomen wel eens wordt gebruikt voor een sociale uitkering voor huishoudens met een laag inkomen, maar dit zijn uitkeringen die wij in Nederland een bijstandsuitkering zouden noemen.

Een beoogd voordeel van de invoering van een basisinkomen is dat wanneer een basisinkomen in de plaats zou komen van een aantal bestaande uitkeringen en toeslagen, het stelsel eenvoudiger en efficiënter zou worden. Een ander veelgenoemd voordeel is dat een onvoorwaardelijk basisinkomen zou leiden tot minder stress bij mensen, omdat er geen sollicitatieplicht is zoals bij de bijstand (Kangas et al., 2019). De keerzijde van een basisinkomen is dat de arbeidsparticipatie daalt, omdat een basisinkomen een flinke prikkel om te stoppen met werken betekent, met name voor diegene binnen een huishouden met het laagste inkomen. Daarnaast zullen de belastingtarieven moeten worden verhoogd om een basisinkomen voor iedere burger te financieren. Ook dit heeft een negatief effect op de arbeidsparticipatie. Nu zijn de arbeidsmarkteffecten afhankelijk van de precieze hoogte en de vormgeving van een basisinkomen, maar uit berekeningen van het Centraal Planbureau blijkt bijvoorbeeld dat een basisinkomen dat 50% van het sociaal minimum bedraagt, ongeveer 600 euro per maand, leidt tot een afname van de arbeidsparticipatie van ruim 5 procent (Jongen et al., 2015). Dat zou een forse krimp van de economie impliceren.

Een tweede antwoord op de vraag hoe de structurele veranderingen op de arbeidsmarkt kunnen worden geaccomodeerd is volgens veel beleidsmakers en onderzoekers: scholing.⁷ Globalisering en technologische vooruitgang leiden niet zozeer tot een afname van de werkgelegenheid, maar wel tot een ver-

⁷ Zie bijvoorbeeld Commissie Arbeidsparticipatie (2008) en WRR (2013).

schuiving van de werkgelegenheid tussen sectoren. Mensen die in de ene sector een baan hebben verloren, vinden niet direct een nieuwe baan in een andere sector. Dit komt doordat de kennis, vaardigheden en ervaring die iemand heeft opgedaan in de ene sector slechts beperkt bruikbaar zijn in andere sectoren. De oplossing voor dit probleem zou zijn dat mensen zich omscholen wanneer zij hun baan dreigen te verliezen, zodat zij over de kennis en vaardigheden beschikken die nodig zijn voor een nieuwe baan in een andere sector (Europese Commissie, 2019).

Daarnaast zou het idee zijn om niet alleen bij een dreigend ontslag, maar gedurende een gehele loopbaan aandacht te blijven besteden aan scholing om kennis en vaardigheden op peil te houden. Dit idee maakt deel uit van het concept 'sociaal investeringsbeleid'. De kern van dit concept draait om investeren in menselijk kapitaal via scholing en onderwijs, maar het is breder dan dat. Het behelst bijvoorbeeld ook beleid dat is gericht op het faciliteren van de combinatie van arbeid en zorg. Hierbij valt te denken aan instrumenten als het ouderschapsverlof en de kinderopvangtoeslag die bedoeld zijn om jonge ouders betrokken te houden bij de arbeidsmarkt. Dat draagt niet alleen bij aan het verhogen van de arbeidsparticipatie op korte termijn. Doordat jonge ouders blijven werken, veroudert hun kennis en ervaring niet en blijft hun productiviteit op peil (Van Vliet, 2009). Dit heeft vervolgens ook een positief effect op de arbeidsparticipatie op de lange termijn.

Een interessant en wellicht veelbelovend element in het concept sociaal investeringsbeleid is de nadruk die wordt gelegd op institutionele complementariteit. Dat is het idee dat de effectiviteit van een beleidsinstrument mede afhankelijk is van andere beleidsinstrumenten (Koster et al., 2011; Van Vliet et al., 2012). Zo is het bijvoorbeeld goed voorstelbaar dat re-integratiebeleid om mensen aan werk te helpen effectiever zou kunnen zijn wanneer er tegelijkertijd aandacht wordt besteed aan het organiseren van kinderopvang. Dit idee van het op elkaar afstemmen van beleidsinstrumenten is natuurlijk in de

eerste plaats relevant voor beleidsmakers. Daarnaast is het ook vanuit een analytisch perspectief interessant. Zo doen Vincent Bakker en ik onderzoek naar de vraag hoe de effecten van sociaal investeringsbeleid op de arbeidsparticipatie afhankelijk zijn van de wisselwerking tussen verschillende beleidsinstrumenten (Bakker en Van Vliet, 2019).

De politieke economie van sociale investeringen

Verschillende wetenschappers hebben de afgelopen jaren geadviseerd om in te zetten op sociaal investeringsbeleid (Esping-Andersen, 2002; Vandenbroucke, Hemerijck en Palier, 2011; Hemerijck, 2013) en ook in rapporten van bijvoorbeeld de Europese Commissie (2013) is sociaal investeringsbeleid het devies. De vraag hierbij is: hoe gaan we deze sociale investeringen betalen? Zojuist vertelde ik al dat internationale beleidsconcurrentie de budgettaire mogelijkheden om de pijn van structurele veranderingen op de arbeidsmarkt te verzachten, beperkt. Daarnaast legt ook de vergrijzing ieder jaar een groter beslag op de begroting. De Europese Commissie (2018) heeft onlangs berekend dat in veel Europese landen de collectieve uitgaven de komende jaren zullen stijgen als gevolg van de vergrijzing.⁸ Het grootste gedeelte van deze stijging wordt veroorzaakt door een toename van de uitgaven aan de langdurige zorg, verzorgingshuizen, verpleeghuizen en thuiszorg. Het is natuurlijk goed nieuws dat we met zijn allen steeds ouder worden en dat we dankzij een goede gezondheidszorg ook steeds gezonder oud worden. Maar de kans dat de overheid in de komende jaren gemakkelijk budget kan vinden om fors in te zetten op sociaal investeringsbeleid lijkt in veel Europese landen niet zo groot te zijn.

Nu is in de adviezen van wetenschappers en ook in de rapporten van bijvoorbeeld de Europese Commissie waarin wordt gepleit voor sociaal investeringsbeleid aan dit probleem gedacht. De oplossing die wordt voorgesteld is dat het socia-

⁸ Volgens de Europese Commissie (2018) geldt dit ook voor Nederland. Het Centraal Planbureau (Smid et al., 2014) laat echter zien dat het houdbaarheidssaldo zal afnemen en op termijn zelfs zal omslaan in een klein overschot.

lezekeerheidsstelsel zodanig moet worden hervormd dat er een verschuiving plaatsvindt van uitgaven aan klassieke sociale zekerheid naar uitgaven aan sociaal investeringsbeleid (Cantillon, 2011; Vandenbroucke en Vleminckx, 2011; Van Vliet en Wang, 2015). Daardoor werkt sociaal beleid niet langer als een ‘vangnet’, maar als een ‘trampoline’ (Jenson en Saint-Martin, 2003). En de ‘verzorgingsstaat’ verandert in een ‘sociale investeringsstaat’.

Dat is een interessante gedachte, maar de vraag is: hoe komen we daar? Het is namelijk nog maar de vraag of de gemiddelde werknemer gaat stemmen op een politieke partij die voorstelt om de klassieke sociale bescherming, die wordt geboden door bijvoorbeeld werkloosheids- en bijstandsuitkeringen, te verminderen en in ruil daarvoor meer scholing en ander sociaal-investeringsbeleid aan te bieden. Uit een opinieonderzoek van Busemeyer en Garritzmann (2017) blijkt dat veel mensen positief gestemd zijn over het idee om meer uit te geven aan sociaal-investeringsbeleid. Maar, het onderzoek laat ook zien dat deze positieve stemming snel verdwijnt wanneer mensen te horen krijgen dat deze extra uitgaven zouden worden gefinancierd vanuit besparingen op klassiek herverdelend sociaal beleid. Dit laat maar zien dat het een uitdaging is om voldoende politiek en maatschappelijk draagvlak te organiseren voor het omvormen van de klassieke verzorgingsstaat in een sociale investeringsstaat. Ook laat dit zien waarom het snijvlak van de economie en de bestuurskunde zo interessant is. Het is niet alleen van belang om beleid te bedenken dat het functioneren van de arbeidsmarkt verbetert en daarmee de welvaart verhoogt. Het is ook van belang om dit beleid zo vorm te geven dat de verdelingseffecten ervan zodanig zijn dat er in de samenleving voldoende draagvlak voor is.

Tot besluit

Tot slot ga ik nog even terug naar waar ik mijn verhaal vanmiddag mee begon: de bijstandsuitkeringen die over de afgelopen jaren in veel landen zijn gedaald ten opzichte van de gemiddelde lonen. Hoe kunnen we dit nu verklaren? Ik heb u

vanmiddag verteld dat onder veranderende economische en maatschappelijke omstandigheden zoals globalisering, migratie en technologische vooruitgang politici complexe keuzes moeten maken op het gebied van sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid. Maar waarom hebben verschillende kabinetten van verschillende politieke kleur, in verschillende landen, in verschillende jaren er achtereenvolgens voor gekozen om juist de bijstandsuitkeringen te verlagen? Althans, er is voor gekozen om de uitkeringen niet te indexeren aan de hand van de lonen, maar dat komt feitelijk op hetzelfde neer (Goudswaard, 1996). Dit is namelijk niet bij alle uitkeringen gebeurd. Ter vergelijking, in dezelfde periode is de hoogte van de AOW licht gestegen ten opzichte van gemiddelde lonen.⁹ Volgens mij is het antwoord op deze vraag dat het niet indexeren van de bijstand politiek gezien de minst kostbare optie is. Mensen die een bijstandsuitkering ontvangen vormen electoraal gezien een kleine groep, zijn relatief zwak georganiseerd en daardoor worden hun belangen ook relatief zwak vertegenwoordigd in politiek Den Haag. De politieke en maatschappelijke onrust die zou ontstaan door over een langere periode de AOW niet, of niet volledig, te indexeren, is waarschijnlijk vele malen groter dan in het geval van de bijstand. Daarnaast speelt mee dat er als gevolg van migratie waarschijnlijk minder maatschappelijk en politiek draagvlak is voor de bijstand. Bovendien past het vergroten van het verschil tussen een bijstandsuitkering en het gemiddelde loon ook in het idee van een meer activerend stelsel, omdat werken daarmee aantrekkelijker wordt gemaakt ten opzichte van het ontvangen van een uitkering.

In de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw werden er in veel landen majeure bezuinigingen en hervormingen in de sociale zekerheid doorgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan het beleid van Margaret Thatcher of aan de hervormingen van de kabinetten Lubbers en Kok. Deze maatregelen zijn een belangrijke inspiratiebron geweest voor onderzoek naar hervormingen van sociale zekerheid, zeker ook voor internationaal vergelijkend onderzoek. Te denken valt bijvoorbeeld aan het werk van Paul

⁹ Zie De Kam (2009).

Pierson.¹⁰ Nu, 20 – 30 jaar later, is het type onderzoek veranderd. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de analyse van de bijstand. De relatieve daling van het bijstandsniveau is niet het gevolg van een grote hervorming, maar van vele kleine beslissingen die van jaar op jaar zijn genomen. En die kunnen we alleen zichtbaar maken door het doen van empirisch onderzoek (Caminada, 2006). Voor het analyseren van langjarige ontwikkelingen in de sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid, is het van essentieel belang om over data te beschikken. Het verzamelen en ontwikkelen van dit type data zal één van mijn aandachtsgebieden blijven in de komende jaren.

Dankwoord

Dames en heren, aan het einde van mijn rede gekomen rest mij nog slechts de aangename taak om traditiegetrouw enige woorden van dank uit te spreken.

College van Bestuur van de Universiteit Leiden, Bestuur van Instituut Gak, Bestuur van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en Bestuur van de Faculteit Governance and Global Affairs,

Ik dank u en alle anderen die hebben bijgedragen aan mijn benoeming voor het in mij gestelde vertrouwen en voor het mogelijk maken van deze leerstoel. Ik beschouw het als een voorrecht om te doceren over en onderzoek te doen naar sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid en ik prijs mij gelukkig om dat te mogen doen aan twee faculteiten.

Hooggeschatte Goudswaard en Caminada, beste Kees en Koen,
Een betere leerschool dan die van jullie had ik me niet kunnen wensen. Ik heb veel aan jullie wijze adviezen, die jullie als promotores en leermeesters altijd paraat hebben, te danken. Ik kan me nog goed jullie eerste college Openbare Financiën herinneren. Op dat moment had ik er als tweedejaars student natuurlijk geen idee van hoeveel mooie jaren van bijzonder plezierige samenwerking eraan zouden komen. Ik kan alleen maar wensen dat er nog vele jaren zullen volgen.

Beste collega's van de Afdeling Economie,

Ook aan jullie ben ik veel dank verschuldigd voor de prettige samenwerking, collegialiteit en steun in de afgelopen jaren. Wij zijn een bijzondere afdeling waar ik altijd met veel plezier hebt gewerkt. Er zijn wel eens momenten geweest waarop ik dacht: interessanter, spannender of leuker dan dit wordt het niet, maar ik bleek er keer op keer naast te zitten. Met de nieuwe plannen en activiteiten die we hebben, komt er opnieuw een interessante tijd aan voor de afdeling, waar ik met vertrouwen en bovenal veel zin naar uitkijk.

Beste collega's van het Instituut Bestuurskunde,

Door de gezamenlijke opleidingen van Bestuurskunde en Economie hebben wij de afgelopen jaren al intensief samengewerkt op het terrein van onderwijs. Ik kwam daardoor al veel bij jullie over de vloer, maar ik ben blij dat ik nu ook formeel aan jullie instituut verbonden ben. Dat ik ooit bij jullie ben begonnen met studeren, maakt deze benoeming voor mij extra bijzonder. De komende jaren zal ik mij inspannen om ook op het gebied van onderzoek de samenwerking tussen Economie en Bestuurskunde - en tussen Leiden en Den Haag – verder te bevorderen. Onder andere het nieuwe onderzoeksprogramma 'Citizenship, Migration and Global Transformations', waarin we ook samenwerken met de faculteiten Geesteswetenschappen en Sociale Wetenschappen, biedt daarvoor een prachtige kans.

Dames en heren studenten,

Zo nu en dan hebben wij wel eens een gezonde gedachtewisseling over de opkomst bij colleges. Tegen die achtergrond waardeer ik het des te meer dat jullie hier vandaag aanwezig zijn. Naar aanleiding van een bericht in de media hebben jullie me weleens gevraagd of het nou echt waar is dat docenten vooral onderzoek van belang vinden. Wat mij betreft is onderwijs minstens evenzeer van belang en ik vind niets leuker dan wanneer jullie belangstelling hebben voor onderzoek. Bovendien, de benaming van het ambt is *hoogleraar*, niet *hoogonderzoeker*.

¹⁰Zie bijvoorbeeld Pierson (1996).

Lieve papa en mama,

Het is natuurlijk niet toevallig dat mijn oog is gevallen op bibliotheken, muziekscholen en zwembaden. Daar hebben jullie de basis voor gelegd. En vooral ook voor het feit dat ik hier vandaag sta. Daar ben ik jullie heel dankbaar voor.

Lieve Rutger,

Het hebben van een oudere broer biedt vele voordelen. Eén daarvan is dat je vroeger nog wel eens iets kon vragen over huiswerk. Althans, dat was mijn insteek. Jouw benadering was steevast: probeer het eerst zelf maar. En een half uur later: probeer het nog maar een keer. Dat was een wijze les. En nu weten studenten waar die vandaan komt.

Lieve Ilka,

Tijdens mijn speech na de verdediging van mijn proefschrift, had ik stelling 12 toegevoegd, namelijk: liefde is samen een promotietraject doorstaan. Vandaag kan ik daaraan toevoegen dat dit ook geldt voor een aantal mijlpalen daarna. In ieder geval voor de aanloop naar vandaag.

Lieve Maurits en Frederik,

Jullie hadden al stukjes van mijn verhaal gehoord, want jullie vonden dat ik ook maar eens dit verhaaltje moest voorlezen. Jullie waren heel enthousiast, maar dit kan ermee te maken hebben dat ik ietwat heb ingezoomd op de passage over stoomboten en vliegtuigen. Jullie enthousiasme maakt het leven zo veel leuker.

Ik heb gezegd.

Referenties

- Acemoglu, D., Autor, D., Dorn, D., Hanson, G. and Price, B. (2016) Import competition and the great US employment sag of the 2000s. *Journal of Labor Economics* 34(S1): S141-S198.
- Alesina, A. and Glaeser, E.L. (2004) *Fighting poverty in the US and Europe: A world of difference*. Oxford: Oxford University Press.
- Alesina, A., Glaeser, E.L. and Sacerdote, B. (2001) Why Doesn't the United States Have a European-Style Welfare State? *Brookings Papers on Economic Activity* 2: 187-277.
- Armingeon, K. (2007) Active Labour Market Policy, International Organizations and Domestic Politics. *Journal of European Public Policy* 14(6): 905-932.
- Autor, D. (2015) Why are there still so many jobs? The history and future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives* 29(3): 3-30.
- Autor, D., Dorn, D. and Hanson, G. (2013) The China syndrome: Local labor market effects of import competition in the United States. *American Economic Review* 103(6): 2121-2168.
- Autor, D., Dorn, D. and Hanson, G. (2015) Untangling trade and technology: Evidence from local labor markets. *The Economic Journal* 125(584): 621-646.
- Bakker, V. and Van Vliet, O. (2019) Social investment, employment outcomes and policy and institutional complementarities: A comparative analysis across 26 OECD countries. *Department of Economics Research Memorandum*. Leiden: Leiden University, te verschijnen.
- Baldwin, R. (2019) *The globotics upheaval: Globalization, robotics and the future of work*. New York: Oxford University Press.
- Beckfield, J. (2019) *Unequal Europe: Regional Integration and the Rise of European Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Been, J. and Van Vliet, O. (2017) Early Retirement across Europe. Does Non-Standard Employment Increase Participation of Older Workers? *Kyklos* 70(2): 163-188.
- Bloom, N., Draca, M. and Van Reenen, J. (2016) Trade induced technical change? The impact of Chinese imports on diffusion, innovation, and productivity. *Review of Economic Studies* 83(1): 87-117.
- Boeri, T. (2010) Immigration to the Land of Redistribution. *Economica* 77(308): 651-687.
- Bolhaar, J., Brouwers, A. en Scheer, B. (2016) *De flexibele schil van de Nederlandse arbeidsmarkt: een analyse op basis van microdata*. CPB Achtergronddocument. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Brady, D. and Finnigan, R. (2014) Does immigration undermine public support for social policy? *American Sociological Review* 79(1): 17-42.
- Burgoon, B., Koster, F. and Van Egmond, M. (2012) Support for redistribution and the paradox of immigration. *Journal of European Social Policy* 22(3): 288-304.
- Busemeyer, M.R. and Garrirtzmann, J.L. (2017) Public opinion on policy and budgetary trade-offs in European welfare states: Evidence from a new comparative survey. *Journal of European Public Policy* 24(6): 871-889.
- Caminada, K. (2006) *Empirische analyses van sociale en fiscale regelgeving*. Universiteit Leiden.
- Caminada, K., Goudswaard, K. and Van Vliet, O. (2010) Patterns of Welfare State Indicators in the EU: Is There Convergence? *Journal of Common Market Studies* 48(3): 529-556.
- Canillon, B. (2011) The paradox of the social investment state: growth, employment and poverty in the Lisbon era. *Journal of European Social Policy* 21(5): 432-449.
- Checchi, D. and García-Peñalosa, C. (2008) Labour market institutions and income inequality. *Economic Policy* 23: 601-649.
- Commissie Arbeidsparticipatie (2008) *Naar een toekomst die werkt*. Rotterdam.
- Cusack, T., Iversen, T. and Rehm, P. (2006) Risks at Work: The Demand and Supply Sides of Government Redistribution. *Oxford Review of Economic Policy* 22(3): 365-389.

- Devereux, M.P., Lochkwood, B. and Redoano, M. (2008) Do countries compete over corporate tax rates? *Journal of Public Economics* 92(5-6): 1210-1235.
- Draxler, J. and Van Vliet, O. (2010) European Social Model: No Convergence From the East. *Journal of European Integration* 32(1): 115-135.
- Eger, M.A. (2010) Even in Sweden: The Effects of Immigration on Support for Welfare State Spending. *European Sociological Review* 26(2): 203-217.
- Esping-Andersen, G. (2002) *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Europese Commissie (2013) Towards Social Investment for Growth and Cohesion – Including Implementing the European Social Fund 2014-2020. Brussel.
- Europese Commissie (2018) The 2018 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2016-2070). Brussel.
- Europese Commissie (2019) The Impact of the Digital Transformation on EU Labour Markets. Brussel.
- Fajgelbaum, P. and Khandelwal, A. (2016) Measuring the unequal gains from trade. *Quarterly Journal of Economics* 131(3): 1113-1180.
- Fenwick, C. and Van Vliet, O. (2019) Immigration and EU welfare states: does the type of migration matter? *Department of Economics Research Memorandum*. Leiden: Leiden University, te verschijnen.
- Garrett, G. and Mitchell, D. (2001) Globalization, government spending and taxation in the OECD. *European Journal of Political Research* 39(2): 145-177.
- Goldin, C. en Katz, L. (2008) *The race between education and technology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Goos, M., Manning, A. en Salomons, A. (2009) Job polarization in Europe. *American Economic Review* 99(2): 58-63.
- Goudswaard, K. (1996) *Sociale convergentie*. Universiteit Leiden.
- Hays, J.C. (2009) *Globalization and the New Politics of Embedded Liberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hemerijck, A. (2013) *Changing Welfare States*. Oxford: Oxford University Press.
- Iversen, T. and Cusack, T.R. (2000) The Causes of Welfare State Expansion: Deindustrialization or Globalization? *World Politics*, 52(3), 313-349.
- Iversen, T. and Wren, A. (1998) Equality, Employment, and Budgetary Restraint: The Trilemma of the Service Economy. *World Politics* 50(4): 507-546.
- Jenson, J. and Saint-Martin, D. (2003) New Routes to Social Cohesion? Citizenship and the Social Investment State. *Canadian Journal of Sociology* 28(1): 77-99.
- Jongen, E., De Boer, H. en Dekker, P. (2015) *De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid*. CPB Policy Brief 2015/2.
- Kam, C.A. de (2009) Op weg naar Ageing III. *Tijdschrift voor Openbare Financien* 41(4): 219-225.
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M. and Ylikännö, M. (2019) The basic income experiment 2017-2018 in Finland. Preliminary results. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.
- Koeninger, W., Leonardi, M. and Nunziata, L. (2007) Labour market institutions and wage inequality. *Industrial and Labor Relations Review* 60(3): 340-356.
- Koster, F., McQuinn, J., Siedschlag, I. and Van Vliet, O. (2011) Labour Market Models in the EU. *NEUJOBS Special Report*, No. 1.
- Luttmer, E.F.P. (2001) Group Loyalty and the Taste for Redistribution. *Journal of Political Economy* 109(3): 500-528.
- Meltzer, A.H. and Richard, S.F. (1983) Tests of a Rational Theory of the Size of Government. *Public Choice* 41(3): 403-418.
- Michaels, G., Natraj, A. and Van Reenen, J. (2014) Has ICT polarized skill demand? Evidence from eleven countries over 25 years. *Review of Economics and Statistics* 96(1): 60-77.
- OECD (2019a) Under Pressure: The Squeezed Middle Class. Paris.
- OECD (2019b) The Future of Work. OECD Employment Outlook 2019. Paris.
- OECD (2019c) Social Expenditure Database (SOCX 1980 – 2015 – 2018). Paris.

- Oesch, D. (2013) *Occupational change in Europe: How technology & education transform the job structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Paetzold, J. and Van Vliet, O. (2014) EU Co-ordination and the Convergence of Domestic Unemployment Protection Schemes. *Journal of Common Market Studies* 52(5): 1070-1089.
- Persson, T. and Tabellini, G. (2000) *Political Economics: Explaining Economic Policy*. Cambridge: MIT Press.
- Persson, T., Roland, G. and Tabellini, G. (2000) Comparative Politics and Public Finance. *Journal of Political Economy* 108: 1121-61.
- Pierson, P. (1996) The New Politics of the Welfare State. *World Politics* 48(2): 143-179.
- Rehm, P. (2016) *Risk Inequality and Welfare States: Social Policy Preferences, Development and Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rijksoverheid (2015) *IBO Zelfstandigen zonder personeel*. Den Haag.
- Rodrik, D. (1998) Why do more open economies have bigger governments? *Journal of Political Economy*, 106(5): 997-1002.
- Samuelson, P. (1971) Ohlin was Right. *Swedish Journal of Economics* 73(4): 365-384.
- Scheve, K. and Slaughter, M.J. (2004) Economic Insecurity and the Globalization of Production. *American Journal of Political Science* 48(4): 662-674.
- Slemrod, J. (2004) Are Corporate Tax Rates, or Countries, Converging? *Journal of Public Economics* 88(6): 1169-1186.
- Smid, B., Ter Rele, H., Boeters, S., Draper, N., Nibbelink, A. en Wouterse, B. (2014) *Minder zorg om vergrijzing*. CPB Book 12.
- Stolper, W. and Samuelson, P. (1941) Protection and real wages. *Review of Economic Studies* 9(1): 58-73.
- Swank, D. (2002) *Global Capital, Political Institutions, and Policy Change in Developed Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swank, D. (2011) Activating Workers? The Political Economy of Active Social Policy in Postindustrial Democracies. In: D. Brady (ed.) *Comparing European Workers Part B: Policies and Institutions (Research in the Sociology of Work, Vol. 22)*, Emerald Group Publishing Limited: 9-51.
- Thewissen, S. and Rueda, D. (2019) Automation and the Welfare State: Technological Change as a Determinant of Redistribution Preferences. *Comparative Political Studies* 52(2): 171-208.
- Thewissen, S. and Van Vliet, O. (2019) Competing with the Dragon: Employment effects of Chinese trade competition in 17 sectors across 18 OECD countries. *Political Science Research and Methods* 7(2): 215-232.
- Thewissen, S., Van Vliet, O. and Wang, C. (2018) Taking the sector seriously: Data, developments and drivers of intrasectoral earnings inequality. *Social Indicators Research* 138(3): 1023-1048.
- Van Vliet, O. (2009) De Crisisbegroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid: Laveren Tussen Schatkist en Arbeidsmarktbeleid. *Tijdschrift voor Openbare Financiën* 41(5): 266-274.
- Van Vliet, O. (2010) Divergence within Convergence: Europeanisation of Social and Labour Market Policies. *Journal of European Integration* 32(3): 269-290.
- Van Vliet, O. (2011) *Convergence and Europeanisation: The Political Economy of Social and Labour Market Policies*. Leiden: Leiden University Press.
- Van Vliet, O. (2016) Sociale zekerheid in een Europees perspectief: van klassieke herverdeling naar activering en sociale investeringen. In: P. van Lieshout (red.) *Sociale (on)zekerheid: De voorziene toekomst*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 203-221.
- Van Vliet, O., Caminada, K. and Goudswaard, K. (2012) The Political Economy of Labour Market Policies in Western and Eastern European Countries. *NEUJOBS Working Paper D6.3*, Leiden University.

- Van Vliet, O. and Kaeding, M. (2007) Globalisation, European Integration and Social Protection – Patterns of Change or Continuity? Leiden University, *Department of Economics Research Memorandum*, 2007.06.
- Van Vliet, O. and Koster, F. (2011) Europeanisation and the Political Economy of Active Labour Market Policies. *European Union Politics* 12(2): 217-239.
- Van Vliet, O. and Wang, J. (2019) The Political Economy of Social Assistance and Minimum Income Benefits: A Comparative Analysis across 26 OECD Countries. *Comparative European Politics* 17(1): 49-71.
- Van Vliet, O. and Wang, C. (2015) Social Investment and Poverty Reduction: A comparative Analysis across Fifteen European Countries. *Journal of Social Policy* 44(3): 611-638.
- Vandenbroucke, F., Hemerijck, A. and Palier, B. (2011) *The EU Needs a Social Investment Pact*. Observatoire social européen opinion paper No. 5. Brussels.
- Vandenbroucke, F. and Vleminckx, K. (2011) Disappointing poverty trends: is the social investment state to blame? *Journal of European Social Policy* 21(5): 450-471.
- Walter, S. (2010) Globalization and the welfare state: Testing the microfoundations of the compensation hypothesis. *International Studies Quarterly* 54(2): 403-426.
- Walter, S. (2017) Globalization and the demand-side of politics: How globalization shapes labor market risk perceptions and policy preferences. *Political Science Research Methods* 5(1): 55-80.
- Wang, J. and Van Vliet, O. (2016) Social assistance and minimum income benefits: Benefit levels, replacement rates and policies across 26 OECD countries, 1990-2009. *European Journal of Social Security* 18(4): 333-355.
- Wang, J., Van Vliet, O. and Goudswaard, K. (2018) Minimum income protection and EU coordination. *European Journal of Social Security* 20(3): 253-271.
- Wren, A. (2013) Introduction: The political economy of post-industrial societies. In: A. Wren (ed.) *The political economy of the service transition*. Oxford: Oxford University Press: 1-70.
- WRR (2013) *Naar een lerende economie: Investeren in het verdienvermogen van Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

PROF.DR. OLAF VAN VLIET (DEN HAAG, 1983)

Olaf van Vliet studeerde bestuurskunde aan de Universiteit Leiden en economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij promoveerde aan de Universiteit Leiden (2011). Sindsdien is hij werkzaam aan de Afdeling Economie van deze universiteit. Als visiting scholar werkte hij onder andere aan Harvard University en Marquette University. Per 1 juni 2018 is hij benoemd tot hoogleraar Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid in Internationaal Perspectief. Het betreft een dubbelbenoeming: de leerstoel is verbonden aan zowel de Afdeling Economie (Faculteit der Rechtsgeleerdheid) als aan het Instituut Bestuurskunde (Faculteit Governance and Global Affairs).

Universiteit
Leiden